

ברית המועצות רוצחו של סטאלין

אנשים גדולים עושים היסטוריה. הם מרחים פים על דפי ספרי הלימוד, מעוררים את השאלה מה היה קורה לולא חיו ברגע הנכון. פילוסופים מסוימים אף הגיעו לכלל דעה שהעולם כולו לא נוצר אלא כדי לשמש רקע לאנשים גדולים אלה.

אולם יש ולליבו של תלמיד ההיסטוריה מתגנב החשד שבסיכומי של דבר מויק ה" איש הגדול יותר מאשר הוא מועיל. בימי חייו הוא מרכז בידיו את כל השלטון. הוא מקביע את חותמו על כל הנעשה. ואז, במוחו, הוא משאיר אחריו חלל ריק ששוב אין אפשרות למלאו. אנשים קטנים יותר לוחמים על ירושתו, זמן רב עובר עד שנמ" צא לו יורש אמיתי, בעל שעור-קומה כשלו — אם בכלל נמצא כזה.

תפקידו של תוכי, גורלו של יוסף סטאלין לא היה שונה. ככל שהאריך לשלוט, כך גברה עוצמת השפעתו. הוא לא התווה רק את הקו הפוליטי. אף שלא היה מעולם איש התיאוריה הפך תיאורטיקן. כל מאמר שלו, יהיה תוכנו כאשר יהיה, הפך ספר נזיר. אם הפולט בהיסח הדעת הערה שלי לית על משורר מסוים, נעלם משורה זה מעל הבמה. אם נראתה לו גירסה מדעית מסוימת, והוא לא הסתיר זאת, הרי עשרות אוניברסיטאות סובייטיות קידשו גירסה זו, וכל חקירה מנוגדת לה הפכה בגידה במדינה ובתורתם של מרכס ואנגלס.

מצב כזה לא יכול היה למצוא חן בעיני תלמידים. הדור השני, אף שגדל על ברכי סטאלין, לא יכול היה לקבוע זאת בודאות. אולם ברגע שפרחה נשמתו, לא נשאר כל ספק בדבר.

המשורר חזר. המכה החוזרת של היורש שים ייתה חזקה וחד-משמעית. שמו של סטאלין נעלם כמעט כליל מן ההכרזות של רשמיות ומעל דפי העיתונות. פרבדה, בו הופיע שמו של סטאלין עד ל-300 פעם בכל גיליון, הוכרז אותו בקושי פעם אחת. היו סימנים ברורים עוד יותר. משורר שנע" למ אחרי שסטאלין העיר עליו מה שהעיר, צץ פתאום מחדש, וזה ליובל חגיגי ורשמי. איש המדע, שתורתו הנפכה על-ידי סטאלין לאמת סופית שאין לערער אחריה, הודה פתאום שהוא עצמו אינו מאמין כלל בנכדו נותה.

כל זה היה מפתיע למדי. אך דבר אחד היה מפתיע עוד יותר. במקומו של הפולחן הסטאליני לא בא כל פולחן אחר.

בני קליאופטרה. אולם שתיקה זו לא יתה טבעית. לא חסרו מועמדים שהיו מוכנים להיות מועמדים 300 פעם בגיליון אחד של פרבדה. הם לא יכלו להסכים ביניהם מי יהיה האיש שנועד לכך.

המצב כולו דיסה לתקופה אחרי שנרצח יוליוס גאיוס קיסר בידי המחתרתי הדומר" סיה. שלושה יורשים יצאו לנקום את נקמתו אולם גם ממלכת רומא האדירה לא יכלה לסבול שלושה קיסרים. מרק אנטוניוס, בעזרת מצרים וקליאופטרה, יצא למלחמה נגד אוקטביאנוס, שליט רומא. רק כשהוכרע במאבק דמים, נקבע גורל העולם למאות השנים הבאות.

גם יורשיו של סטאלין היו שלושה: המפלגה של מלנקוב, הבולשת של בריה והצבא של בולגאנין. שלא כמו בימי קליאור פטרה היפה, שוכרת הלבבות, היה המאבק פרוזאי לחלוטין.

מי אזהב בלש? פרשנים רבים סברו כי לברנטי בריה עלול להתגלות כחוק ביות. בבירת המועצות, המ.ו.ד. הוא כוח עצום. יש לו גדודים סדירים, מצודים בנשק כבד. ואמנם, בחודשים הראשונים דרך מחדש כוכבו של בריה שהחל ודעך קודם לכן. הוא חיסל את מתחריו הקטנים יותר.

אולם איש אינו אזהב בלש אפיהו אם הוא מרכיב משקפי-מלחציים ודומה לפרו" פטור. ביחוד לא אזהב אותו הצבא, אשר ככה ממפקדיו, ביניהם המרשאל וקוסובסקי, שליט פולין, עברו את מרתפי החקירה שלו. כהם המשותף של הצבא, והמפלגה, עלה לאין שעור על כוחה של הבולשת.

היתה זאת כמעט משוואה מתמטית. השבוע נודעה לעולם תוצאת המשואה. לברנטי בריה, האיש שהציל את גיאורגיה למען ברית-המועצות, ראש הבולשת משך 14 שנה, ירד נעוריו של סטאלין, נתגלה כדגנרט בורגני, סוכן האימפריאליזם הבינלאומי, חבלן במשק הסובייטי ובוגד בתורתם של מרכס ולנין.

אם יתגלה שרצח גם את סטאלין, לא יתפלא איש — ופחות מכולם לברנטי בריה עצמו.

לנוער הישראלי!

של מאבק איתנים זה קיים האדם כמות-שהוא החי את החיים שלעתיד לבוא ובין אם גדולת הנצחון של היום הזה; לצירו של מאבק-איתנים זה קיים האדם כמות-שהוא החי את החיים כמות-שהם ואוהבם כמות-שהם, זה לט ולאה בנוותו, ולפנית יקרת זו של חמדות-חיים נמשך המשורר שהאיתנים הם כחומר ביד היוצר שלו.

ומאבק פילוסופי-דרמטי זה גדל לעיני הקורא בצמיחה דרמטית "רגילה", לכאורה, קונפליקטים קטנים בין אנשים ונשים, תושבים וגרים, שרים ועבדים, יצירילב ומזימות מחשבה, וכולם משתבצים תוך כדי התפתחות פנימית מלאה — בתשבץ הדרמטי-שירי הגדול של חזיון-קדומים המ" פיע בכל דור ודור.

דמינו המשתלבה של הקורא מרהיב עוז עד כדי שאלת חלום: היזכה הוא, הקורא, להיות אי פעם גם צופה בחזיון זה? היזכהו לכך התיאטרון הישראלי המחפש תמיד אחר המחזה המקורי והריחו מוכן ומוזמן לפניו?

אכן, נהנה מדי החלום; הדמיון הפליג למרחקים, אולי — למרחקי-עתיד...

שלושה מבין חמשת המחזות שבספר זה (ישראל ויעודה, קובץ מחזות, כרך א') כבר הוצגו על בימת התיאטרון הישראלי: "חזוב יעקב, שאול וירמיהו". בספר זה ניתנה אפשרות לקרוא לאמת את דמינו הוא עם הסממנים בהם הגיש תיאטרון מחזות אלה.

ועתליה העברית לראסין הצרפתי מחכה שוב לגואלה העברי. והקורא בחזיון "קדומים" של מתתיה שהם אלה ברזל לא תעשה לך עשוי, עם גמר הקריאה להסיק מסקנה של העמדת המשורר על עטות... והיא "ברזל" כתובה אמנם במקור קדומים אולם בנוסח המשורר היא מיותרת...

עור משהו על נאסר אידין

מעין הרשלי מאוסטרופולי היה נאסר-אידין, כך מעידים עליו — בכתב ובעל-פה בעלי הת"ק ועדותם נאמנה, כנראה, שהרי הם קראו את המחזה שלפני עשו את ההצגה. אני, הח"מ, לא קראתי את המחזה. חלילה הצטערתי על כך, אף לבי נקפני מעט, יש אומרים שחובתו של המבקר לקרוא כל מחזה ששטא כתוב על הצגתו. ויש — לפעמים — שדעתי כדעתם של "יש אומרים". אולם עתה, לאחר שראיתי את הצגת יוסף מילוא של המחזה תעלוני נאסר-אידין, אודה מזרחית בשני חלקים מאת הסופרים ליאוניד סילוביבי ויקטור ויקטוביץ לא זו בלבד שפג עצרי אלא חלפה עברה גם נקיפת לבי.

האה, מה טוב ומה נעים לא לקרוא מחזה לפני הצגתו! עתה, כיוון שלא קראתי, יש בידי להאמין שבמחזה נאסר-אידין יש: חכמה — ושנינות — ופיוט — וכן —

וכל אלה נוסף על המגמה ה"סוציאליסטית" וה"מעמדית" ועל טוביהלב ששמץ מהם אף ראתי בהצגה, והם הם שהעירו ועוררו את האהבה של "מארקסטימנטליסטים" למיניהם.

"הוא היה טוב מדי לזה העולם. אבל תמיד רע חדבר, אם המחבר מעריך את גיבורו של עצמו. ... אין אני, בשום פנים ואופן, מתנגד ליצירה סגמטית כשלעצמה. אבי סטראגריה, איטלינוס, ואבי הקומדיה, אריסטופנס היו שניהם יוצרים בעלי מנמתיים ומובקחה." — "אך אני סבור שהמגמה חייבת להתפתח מעצמה, מתוך המצב והעלילה, מבלי שיוצבע עליה בפורום, ואין המחבר מחוייב להגיש אל ידיו של הקורא את פתרונו התיסטורי העתידי, של הקונפליקטים החברתיים שהוא מתארם."

(במכתב למינה קאוטסקי) פרידריך אנגלס

אכן, יש בידי להאמין שהמחזה נאסר-אידין הנהו טוב ונחמד, שאילולא כך, למה בחרו בו להצגה? הוא אשר אמרתי: מה טוב ומה נעים לא לקרוא מחזה. קיבוץ גלויות נוסח "אזובקי", משהו כעין זה היה בעיני מה שראיתי בנאסר-אידין בהצגת הקאמרי. כל הסגנונות — בקול, במבטא, בתנועה, במיקצבי, בהילוך ובכל שאר הוכי" — שנת ברכנו בה בקיבוץ גלויות שלנו הועלתה והובלטה במקורה ובמ קרירותה בהצגה זו, בנוסח "אזובקי" — "ושלום על ישמעאל..." מבחינה זו הצליח הבמאי במאמציו — כעדותו ב"דבר הבמאי" שבתכניה — "על מנת לקרב ככל האפשר את החי המחזה אל מושגינו אנו"...

אבל, — מפני מה אזובקי דוקא? מפני מה בוכרה דוקא? והלא נאסר-אידין הורכי היה! "דבר הבמאי" אף מתנצל על שהתיאטרון לא עשה אותו אזובקי בכל פרטי הפולקלור ההוא. אין זאת אלא ש"דבר הבמאי" סמך על הנוסח הסובייטי, החדש, בו הוכנס נאסר אידין לאחת הארצות שבמסגרת ברית-המועצות.

בנוסח הישן, אפילו בסובייטי, באנציקלופדיה הספרותית הסובייטית משנת 1934, נאסר אידין הוא תורכי, ממשל משלים ומש כבכל אחרי היסוד לתולדות-הספרות וברך אגב: בעוד ארבע שנים יהיה יובל המאה לתרגומו לגרמנית של נאסר אידין "מן הטקסט המקורי התורכי".

נוסף על חעויל שנעשה בהצגה זו לנאסר אידין, נעשה עויל גם לתורכיה...

ההבן יתר דמיון

"מצויה בארץ, ביחוד בקרב הדור הצעיר להיטות יתרה אחרי התיאטרון בצד אוישות להמה כשירה, ואף סלידה מפני זו. התיאטרון — מעניין (קרי: מושך), הדרמה — משעממת (קרי: דוחה)..."

הנחה זו מניח, הסופר והדרמטורג העברי הנוודע נתן ביסטרביצקי במבואו בסוד הדרמה לקובץ מחזות גדול בשם ישראל ויעודה. קובץ זה הנהו כרך ראשון בסדרת הקבצים בשם מחזות ישראל, שנועדו לקיים תפקיד זה של טיפוח היחס אל הדרמה כשירה. ומתוך המגמה המוסכרת לעיל, מס' תברי, כי הכונה היא לכנס את מיטב המחזות המוקד דשים לנושאי ישראל. הנושא ישראל, פירושו: מהות ויעוד, גורל וחזון, הגשמה ומאבק. "קבצים אלה — מחזות ישראל, שואפים לכנס את החזיונות המגלמים גילויים אלה של בעיית עם ישראל, לפי התכנית הבאה: קובץ א' — ישראל ויעודו; קובץ ב' — ישראל וחזונו (המשחיות); קובץ ג' — ישראל וגורלו (גולה וגלות); קובץ ד' — ישראל וארצו (מחזות תנ"כיים: מהו וארצישראליים מזה). מיטב המחזות, פירושו: הטובים והאופייניים שבאותם מחזות, שנכתבו בשפות שונות בידי פייטנים יהודים שאינם יהודים."

תכנית רבת-ערך ורבת-הנופה זו מבוצעת, בעריכת נתן ביסטרביצקי ע"י הוצאת המחלקה לעניני נוער והח" לוח של ההסת' הציונית בהשתתפות הקרן הקיימת לישראל. הכרך הראשון (למעלה משמונה מאות עמוד) כולל את המחזות: אלהי ברזל לא תעשה לך מאת מתתיהו שהם; חלום-יעקב מאת ריכרד בר הופמן; שאול מאת מוסס צויג; עתליה מאת ז'אן ראסין; ירמיהו מאת סטיפן צויג וכמו כן המבוא הנ"ל של העורך ומסות או מאמרים על החזיונות שבספר, פרי עטם של א. קרייב, א. גרייס, יעקב קופלביץ, חיים פרי ואביגדור המאירי.

מסתו של העורך, בסוד הדרמה, נוגעת, כאמור לעיל, גם בבעיה החינוכית-תרבותית של מפעלות התיאטרון והדרמה בישראל והשפעתה. לאחר הגיונות כלליים המנסים ביפי טעם וניב לחשוף את יעודה של האמנות הדרמטית הן בספרות. בין אחיותיה הליריקה והפרוזה, והן על במת-החזיון ביחסה עם זיווגה, הוא התיאטרון, מגיע מן המחבר למסקנה: "לפניך אי-אפשר להפיק צד האמנות הדרמטית את מלוא האנרגיה התרבותית רק על-ידי טיפוח היחס אל התיאטרון; אלא הכרח הוא לטפח יחס אל הדרמה כאל שירה בפני עצמה. הפועל ומפעילה גם בלי התיאטרון. ולא עוד אלא שבין שני שותפים אלה, שנועדו מאין כמוהם בכל שאר סוגי האמנות, לייצר אנרגיה תרבותית, נודעת לדומה כשירה חשיבות יתירה. כי התיאטרון, המגיש לפני הצופה שלחן ערוך של סממנים מן המוכן, אין בכוחו לעורר בפנש הצופה פעילות עצמית באותה מידה שמסוגלת לכך הדרמה כשירה, שאינה נעזרת, בהגיעה אל הקורא, בשום אמצעי אחר מלבד הדמיון."

ומכאן, — אף זאת: "אכן, חוסר היכולת לטעום את הדרמה בפני עצמה הוא סימן לדלות הדמיון, לפגמת הפעילות הנפשית. וממילא גם לדרגה בלתי-שלמה של תרבות. ואין ההגאה מן התיאטרון, ותהא הנמצית ביותר, עשויה בתנאים כאלה לכפר על דלות זו, על חסרונו זה. על אותה פגימה בתרבות."

ומאחר שלפי דעת המחבר והסתכלותו להוט הנוער הישראלי אחרי התיאטרון והנהו אדיש להתרמה כשלעצמה — ומר נתן ביסטרביצקי מעורה ומעורב כל שנותיו בחיי הרוח של הנוער — סימן הוא שיש כאן פגימה תרבותית רצינית. המחבר סבור שאין להסמיר פגימה זו אך ורק בפגמים שבחזיון; יש משהו בנפש הנוער הישראלי שהוא הגורם לתופעה זו. "סלידה מפני דרמה כתובה אינה אלא פרט מאלף, היוצא להעיד על דלות הדמיון. האין יבושת זו של הדמיון מציינת את הדור השני בארץ?" והשאלה הריטורית אף מתורצת בפי המחבר לא בלבד בעשותו אותה הנחה שליוודאות אלא שהוא אף מצא לה צידוק וביסוס היסטורי: — "דור זה הוא דור של האגטיביות ואינו יכול להיות אחר בתוך הדיאלקטיקה של המהפכה הציונית."

זהו דור ההשתרשות והתופעת-בראשית זו אררתי במסיבותינו אנו מאמץ רב ומיוחד במינו ואין הוא נקנה אלא על-ידי ויתור בשטחים אחרים, ומאמץ של ההשתרשות ראשונה נקנה על-ידי ויתור על מעוף — היינו, על גודש המוהה."

מסתבר שאין הקובע הלכה זו מיונה את דלות הדמיון בשום פנים עם שטחיות. "הדור השני, שהיו חושדים אותו זמן רב בשטחיות, עמד במבחן, כדור ההשתרשות הנאמנה, במלחמת-המקם לעצמאות המדינית. הלגונה של השטחיות נתגדה לאור האימים של מבחן זה." אלא שהתכונה של יבושת הדמיון בעיניה עומדת.

הרחבתי את הדיבור על המבוא לכרך הראשון של מחזות ישראל, כי הוא מעיד שעורך הקבצים נגש למפעלו, לא מטרה אחת לפניו אלא שתיים: מטרה ספרותית-אמנותית — לכנס מיטב המחזות בתחום זה ולהביאם לעיני הקורא בין אם יזכו לגאולה בימתית ובין אם לאו, ומטרה תרבותית-חינוכית — לכפות הריי דמיון על ראשו הזקור של הנוער הישראלי ולהוסיף על מאמץ ההשתרשות את מאמץ ההמראה. מטרה זו אף נגלית מקריאתו של העורך: "הבו יתר דמיון לנוער הישראלי!"

חמשת המחזות שקובצו יחד בכרך זה שונים ונבדלים זה מזה שוני רב והבדל רב בערכם הספרותי-אמנותי. כמערכתם הרבות-יחידות, ואין ספק כי נכוננו לקרוא — הוא ימצא גם בקרב הנוער הישראלי! — מעלות ומורדות ואולי גם תמיהה על הליכוד שבלקוטי, אבל המחזה הראשון שבקובץ יענה את הכל. חזיון קדומים" גם של מתתיה שהם אלה ברזל לא תעשה לך — חוסר כנפיו גם אלה הצריכים חסות בספר.

עונו השירי של מתתיה שהם ועונוו הפילוסופי מקנים ליצירה מתח דרמטי כפול ומשולש. ומקוריות במובנה המדויק ביותר ובמובנה הרחב ביותר של המלה, "מקוריות". המשורר ניצב בין אברהם לנגו, והוא מסמך עצמו ללוט דוקא; לא הגדולה מושכת אותו, בין אם היא גדולת החזון

פ.ד.ג. אלמין